

09

årsrapport

09

årsrapport

Innhold

Forord	3
Spesialenhetens organisering og bemanning	4-5
Frihetsberøvelse - hendelser i arrest	6-7
Foretaksstraff	8-9
Saksbehandlingstid	10-11
Riksenheten for polismål	12-13
Kan straffbare handlinger i politiet forebygges?	14
Internasjonalt samarbeid	15
Statistikk	16-19
Positive påtaleavgjørelser i 2009	20-21
Utrykninger 2009	22-23
Administrative vurderinger	24-25
Rettssaker i 2009	26-28
Møte- og foredragsvirksomhet 2009	29
Om Spesialenheten	30

Forord

Politiet har i kraft av sine oppgaver en rekke maktmidler. Uten tilstrekkelig kontroll med bruken av disse, vil retten til bruk av makt kunne bli en trussel mot rettssikkerhet og demokrati. Spesialenhetens hovedoppgave er å etterforske, påtaleavgjøre og iretteføre saker der ansatte i politiet og påtalemyndigheten er anmeldt for å ha begått straffbare handlinger i tjenesten.

Den kanskje største utfordringen for Spesialenheten i øyeblikket er saksbehandlingstiden.

Sakene Spesialenheten arbeider med er ofte alvorlige og klart egnet til å svekke tilliten til norsk politi. Det er viktig at ledere i norsk politi er bevisst i forhold til mulighet for kriminalitet i egne rekker og evner å reagere i de situasjoner det trengs.

Justisdepartementet oppnevnte i mars 2008 et bredt sammensatt utvalg (Finstad-utvalget) som fikk i oppgave å evaluere kontrollmekanismene for politiet. Utvalget la fram sin rapport i mai 2009. I rapporten omtales Spesialenheten for politisaker som faglig kompetent, engasjert og profesjonell. Imidlertid mener utvalget også at Spesialenheten er underdimensjonert og organisert på en måte som gjør enheten sårbar.

Rapporten ga oss i Spesialenheten en uholdt tilbakemelding om at arbeidet vi gjør holder mål. Etter å ha gjennomgått hver 4. påtaleavgjorte sak i Spesialenheten fra mai 2007 til mai 2008, konkluderte utvalget med at Spesialenheten tilfredsstillende kravet om tilstrekkelighet i saksbehandlingen. Utvalget framhever også at Spesialenheten i saker som henlegges legger vekt på å opplyse saken. Spesialenhetens utfordring er i følge utvalget ikke å overbevise den enkelte anmelder eller anmeldte, som alltid får en begrunnet påtaleavgjørelse,

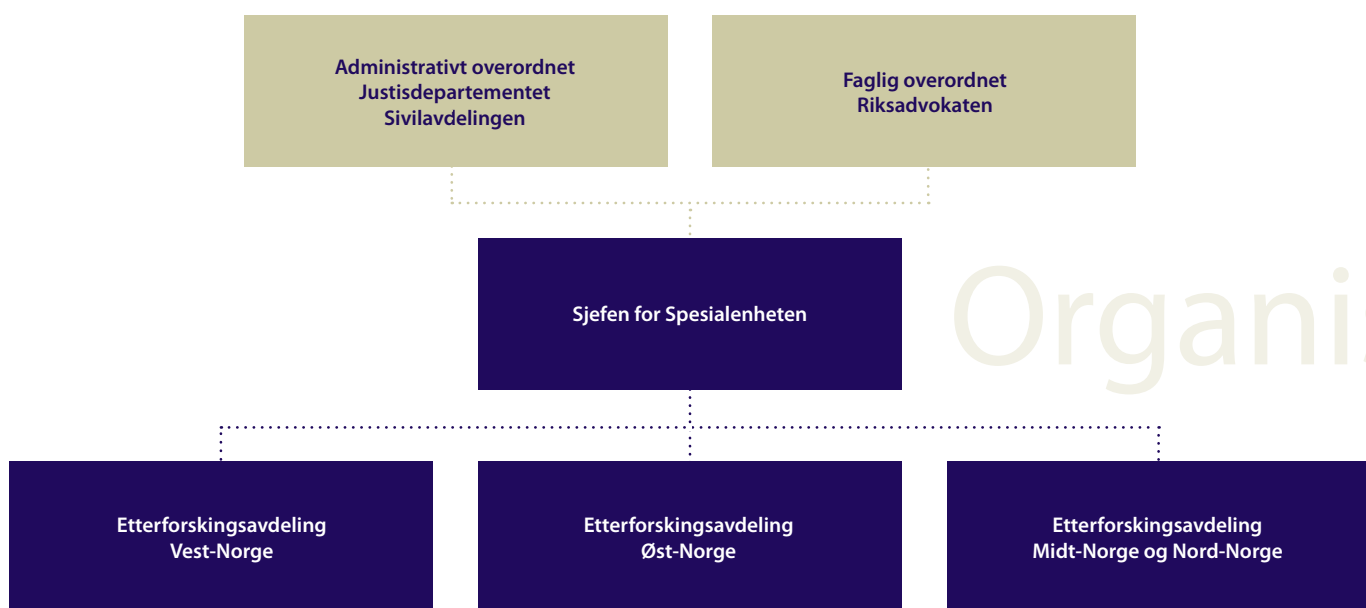
men befolkningen generelt om at saker blir forsvarlig behandlet.

Spesialenheten har i 2009 også fått viktige tilbakemeldinger fra Riksadvokaten om Spesialenhetens henleggelsespraksis. Riksadvokaten gjennomgikk saker fra annet kvartal 2008 som var henlagt fordi det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning, og saker som er henlagt fordi intet straffbart forhold anses bevist. Riksadvokaten gjennomgikk til sammen 156 saker, og konkluderte med at det ikke ble funnet saker som burde vært etterforsket.

Finstad-utvalget framhevet i sin rapport at det i politiet ikke er gode nok rutiner og systemer for å lære av feil. En viktig oppgave for Spesialenheten er å gi tilbakemeldinger til politiet og påtalemyndigheten. Dette gis i dag blant annet gjennom avgjørelser og at saker sendes til politiet for administrativ vurdering. Spesialenheten holder også foredrag om sine erfaringer.

Den kanskje største utfordringen for Spesialenheten i øyeblikket er saksbehandlingstiden. Det tar i gjennomsnitt for lang tid fra en anmeldelse blir opprettet til det foreligger et vedtak. Vi har ved begynnelsen av 2010 foretatt enkelte justeringer i egne arbeidsrutiner som forhåpentligvis vil kunne bedre noe på dette. Det er likevel grunn til å tro at en stabilt kortere saksbehandlingstid vil kreve mer omfattende grep.

Spesialenhetens organisering og bemanning

Organisa

Spesialenheten er organisert med ett nivå for etterforskning og ett nivå for overordnet ledelse og endelig påtalevurdering.

ENHETEN ER ORGANISERT MED TRE ETTERFORSKINGSAVDELINGER:

- Etterforsningsavdeling Øst-Norge (lokalisert på Hamar og i Oslo)
- Etterforsningsavdeling Vest-Norge (lokalisert i Bergen)
- Etterforsningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge (lokalisert i Trondheim)

Sjefen for Spesialenheten, som har det overordnede ansvaret for virksomheten og treffer påtaleavgjørelse i alle saker, er lokalisert på Hamar.

Spesialenheten har 29 fast ansatte medarbeidere hvorav 14 er etterforskere. De ansatte er lokalisert med 16 ansatte på Hamar, fire i Trondheim, fire i Bergen og fem i Oslo. I tillegg til de fast ansatte medarbeidere

deltar 11 personer som er oppnevnt på verv i behandlingen av straffesaker ved Spesialenheten. Vervene innehas av 10 privatpraktiserende advokater og en psykolog. Alle har variert og omfattende arbeidserfaring fra privat og offentlig virksomhet. Oppnevningen gjelder for fire år fra 1. januar 2009. Personer som er oppnevnt på verv arbeider for Spesialenheten etter oppdrag. For Spesialenheten er det viktig at ekstern kompetanse brukes aktivt i saker som gjelder politiets maktbruk og mulige brudd på menneskerettighetene. Ordningen med personer på verv er ment å understreke enhetens uavhengighet og bidrar til åpenhet og tillit.

Etterforskere i Spesialenheten må ha god kunnskap om politiets organisasjon og arbeidsmetodikk og må når det trengs opptre med autoritet og trygghet. Spesialenhetens etterforskere er i hovedsak rekruttert fra stillinger i politiet. Spesialenheten har også etterforskere med annen fagbak-

grunn og yrkesbakgrunn. Flertallet av de fast ansatte juristene i Spesialenheten har i sin yrkeskarriere vært ansatt i påtalemyndigheten i politiet. Juristenes samlede erfaring er imidlertid variert, og omfatter også stillinger i statlig og kommunal forvaltning, privat virksomhet og arbeid som advokat.

Spesialenheten legger vekt på faglig utvikling hos de ansatte og har i 2009 hatt tre fagsamlinger. Temaer for samlingene har vært grunnvilkår for politiets maktbruk og straffbarhetsgrenser, politiet i operativt arbeid og bruk av skytevåpen og hund. En av samlingene tok opp egen saksbehandling – saksbehandlingstid, analyse av eget arbeid og forbedringsmuligheter. Flere ansatte i Spesialenheten har i 2009 hatt helt eller delvis fri for å delta i videreutdanning eller kurs. Dette gjelder blant annet utdanning ved BI og videreutdanning ved Politihøgskolen. En av de ansatte har skrevet en prosjektoppgave på BI hvor kostnader og effektivitet i Spesial-

sjonskart

enheten er analysert. Analysen er basert på virksomhetens aktivitet i 2008.

Spesialenhetens mål er at sykefraværet skal være under 4 prosent. Sykefraværet i 2009 var på 3,1 prosent. Det er noe høyere enn i 2008 da sykefraværet var på 2 prosent.

Spesialenheten har i 2009 gjennomført en spørreundersøkelse blant de ansatte vedrørende psykologiske og sosiale faktorer i arbeidet. Undersøkelsen er utført av HMS Innlandet. De ansatte i Spesialenheten svarer i hovedsak noe mer positivt på spørsmålene som er stilt enn det som er tilfellet for referansegruppen. Som referanse er her brukt gjennomsnitt for 2015 respondenter fra ulike bransjer i nordiske land. Resultatet av undersøkelsen forelå 23. desember 2009 og den vil i 2010 bli fulgt opp ved behandling i Arbeidsmiljøutvalget og i andre aktuelle fora. Undersøkelsen vil også være et tema i styringsdialogen med Justisdepartementet.

Jan Egil Presthus
sjef for Spesialenheten for politisaker

Johan Martin Welhaven
assisterende sjef for
Spesialenheten for politisaker

Liv Øyen
leder for Etterforskningsavdeling Øst-Norge

advokat Einar Drægebø
leder for Etterforskningsavdeling Vest-Norge

advokat Terje Aas
leder for Etterforskningsavdeling
Midt-Norge og Nord-Norge

FRIHETSBERØVELSE

– hendelser i arrest

Politiet er både i arbeidet med å opprettholde ro og orden og i arbeidet med straffesaker gitt myndighet til å frihetsberøve personer. Det følger stort ansvar med det å holde noen frihetsberøvet. Retten til frihet og sikkerhet er en grunnleggende menneskerettighet, og inngrep i denne retten må ha hjemmel i lov. I tillegg til at grunnlaget for frihetsberøvelsen må være lovlig, har staten ansvar for personen som er frihetsberøvet.

ALVORLIGE HENDELSER I ARREST

I saker hvor noen dør eller blir alvorlig skadet mens de er tatt hånd om av politiet, skal Spesialenheten sette i verk etterforskning selv om det ikke er grunn til mistanke om straffbar handling. Spesialenheten har siden 2005 etterforsket fem saker med dødsfall i forbindelse med opphold i politiarrest. Felles for sakene er at arrestantene har vært påvirket av alkohol, andre rusmidler eller medikamenter, og at tjenestemennenes vurdering av arrestantens tilstand og behov for helsehjelp har vært sentrale temaer under etterforskningen.

Statens plikt etter Den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) til å ta vare på frihetsberøvede personer, innebærer også en plikt til å sørge for nødvendig medisinsk behandling. Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen viser at dette ikke bare gir en plikt til å sørge for behandling etter begjæring fra den frihetsberøvede, men også en plikt til å overvåke utviklingen i den frihetsberøvedes tilstand. Staten har også plikt til å sikre nødvendig behandling tilstrekkelig raskt.

Forpliktelsen etter EMK er gjennomført i norsk rett bl.a. ved forskrift om bruk av politiarrest. I forskriften er det bestemt at innsatte som er syke eller påvirket av alkohol eller andre berusende midler, skal inspiseres hver halvtime, med mindre omstendighetene

tilsier hyppigere tilsyn. Den som utfører inspeksjonen skal som minimum ved selvsyn forsikre seg om den innsattes situasjon.

Spesialenheten har etterforsket flere saker som gjelder arrestanter med alvorlige sykdommer som diabetes, hjerteinfarkt og slag. Hvert år behandler Spesialenheten også et antall saker som gjelder forsøk på selvdrap i arresten. Sakene viser at ansatte i politiet ofte står ovenfor svært vanskelige vurderinger i forhold til personer som for eksempel er syke, psykisk ustabile eller ruspåvirkede. I noen tilfeller vil situasjonen for den innsatte raskt kunne endre seg. Det er derfor nødvendig at tilsynet med innsatte er grundig slik at faresignaler fanges opp og at nødvendige tiltak iverksettes. Terskelen for å framstille innsatte for lege bør ikke være for høy.

Spesialenhetens erfaring er at bredere kunnskap blant arrestpersonell om symptomer på sykdom eller forgiftningsbilder vil kunne redusere risikoen for alvorlige hendelser i arrest. Nasjonal og internasjonal erfaringslæring vil bidra til å forebygge dødsfall i fremtiden.

Politidirektoratet sendte i april 2009 brev til politidistriktene og Politihøgskolen og ba virksomhetene gjennomgå flere saker fra Spesialenhetens portefølje som gjelder tilsyn med ruspåvirkede arrestanter.

LOGGFØRING

Spesialenhetens etterforskning av saker om hendelser i arrest, viser alle hvor viktig skriftlighet og god loggføring om tiltak som er foretatt overfor arrestantene er. Beskrivelser av arrestantens tilstand ved innsettelse, om beslag gjort ved inkvireringen, om innholdet i inspeksjoner, kontakt med lege og advokat, beskjeder til operativ leder – alt er opplysninger som gjør det mulig for ansatte i arresten å gjøre en god jobb og bidra til å forebygge uønskede hendelser. Videre er god loggføring nødvendig for ledelsens daglige styring og overordnede kontroll med arresten.

For Spesialenheten er loggføring viktig for å kunne vurdere tjenestehandlingene i ettertid.

DØDSFALL I ARRESTEN I SANDVIKA I 2007

Den 28. mars 2007 ble en beruset person tatt hånd om av politiet natterstid. Han døde i arresten påfølgende dag. Obduksjonsrapporten viste at dødsårsaken var hjernepåvirkning på grunn av skrumplever. Spesialenheten har lagt til grunn at arrestanten var dødssyk før han kom i kontakt med politiet. Etterforskningen ga ikke grunnlag for kritikk av inspeksjonene eller vurderingene som var gjort av arrestantens tilstand. Spesialenheten påpekte imidlertid problemer i forhold til loggføring av tiltak i arresten.

DØDSFALL- SAKER SIDEN 2005

DØDSFALL I ARRESTEN I DRAMMEN I 2008

Den 8. mai 2008 ble en arrestant funnet med hjertestans i arresten i Drammen. Han døde noen dager senere på sykehus uten å ha kommet til bevissthet. Saken førte til foretaksstraff mot Søndre Buskerud politidistrikt.

Fra arrestanten ble satt inn kl. 14.30 til kl. 22.18 ble han inspisert 16 ganger av forskjellige tjenestemenn. Selv om det var lengre enn en halvtime mellom enkelte av inspeksjonene, var det særlig innholdet i inspeksjonen som bidro til at saken endte med foretaksstraff. Uten at noen reagerte, satt arrestanten i omtrent samme stilling i cirka åtte timer, med bar overkropp lent inn mot veggen og haken ned mot brystet. Ingen gikk inn til arrestanten, eller gjorde forsøk på å oppnå kontakt med ham, eller på andre måter forsikret seg om hans tilstand. Inspeksjonene var alle meget kortvarige (mellom 3 og 10 sekunder) og gikk i hovedsak ut på å se at arrestanten trakk pusten. Ved disse inspeksjonene var det ingen som hadde mulighet til å oppdage at arrestanten periodevis hadde en pustefrekvens på 3-4 ganger per minutt. Ved innsetting i arresten ble arrestanten antatt å være påvirket av metadon og heroin. Spesialenheten mente at den enkelte tjenestemann ikke kunne holdes ansvarlig for at han ikke forsto at arrestanten var i en tilstand som kunne føre til døden.

Spesialenheten mente imidlertid at politidistriktet som har ansvar for arrester hvor det ofte er personer som er påvirket av opiatier, må tilpasse opplæringen og lokale instruksjoner til den daglige situasjonen i arresten.

DØDSFALL I ARRESTEN I NARVIK I 2007

Den 10. februar 2007 ble to personer innbrakt til Narvik politistasjon. Etter ankomst politihuset ble det funnet to tomme spritflasker i politibilen. Dette medførte at det ble besluttet skjerpet tilsyn med arrestantene, men de ble ikke fremstilt for lege. Ved tilsyn ble det konstatert at mennene snorket/sov. Fra kl 02.20 til kl 03.30 ble det ikke gjennomført tilsyn med arrestantene, ut over observasjon ved kameraovervåking. Ved siste inspeksjon ble den ene av de to innbrakte funnet livløs. Det ble forsøkt gjenoppliving uten resultat.

Spesialenheten fant ikke grunnlag for straffansvar for enkeltpersoner eller politidistriktet som foretok. I vedtaket ble det imidlertid påpekt at usikkerheten med hensyn til hvor mye alkohol som var blitt konsumert i politibilen, og muligheten for stigende rus, burde ført til legetilsyn. Under inspeksjonene hadde tjenestemennene fokus på pust, mens den sakkyndig uttalte at overfladiske inspeksjoner ikke vil være tilstrekkelig for å ivareta en person med fare for alkoholforgiftning. Vekking er nødvendig for å vurdere tilstanden. Etterforskningen avdekket manglende kunnskap hos tjenestemennene om dette.

Den manglende inspeksjonen fra kl 02.20 til kl 03.30 ble undergitt særskilt vurdering. Det var kun én ansatt til stede på politihuset i perioden, og vedkommende hadde i tillegg andre arbeidsoppgaver å utføre. Monitoren fra cellene ble sjekket cirka tre ganger i perioden. Spesialenheten stilte seg kritisk til at andre oppgaver ikke ble avsluttet for å kunne foreta inspeksjon, men under henvisning til rettspraksis fra Høyesterett om lignende saker ble ikke forholdet ansett straffbart. Spesialenhetens vedtak er etter klage opprettholdt av Riksadvokaten.

DØDSFALL I ARRESTEN I KRISTIANSAND I 2005

Den 3. oktober 2005 kl 20.22 ble en person innbrakt til arresten i Kristiansand. Han ble funnet livløs morgenen etter kl 07.24. Dødsårsak er antatt å være metadonforgiftning. Ved innbringelsen ble han vurdert som påvirket, men ikke i en slik grad at man fant grunn til legetilsyn. Arrestjournalen viser at det er foretatt inspeksjoner i tråd med gjeldende spesialinstruks. Dette bekreftes også av videoovervåking. Spesialenheten fant ikke noe å bemerke til pågrepelse og inkvireringen.

Når det gjelder oppholdet på cellen fremgikk det at avdøde lå i samme stilling på gulvet fra 21.30 til han ble funnet livløs kl 07.24. Han lå direkte på betonggulvet rett innenfor celledøren, kun iført boksershorts. Under inspeksjoner ble det konstatert snorking og noe uvanlig pust.

Av sakkyndig uttalelse fra lege fremgår det at dette er gjenkjennelige faretegn dersom man har kunnskap om opiatforgiftning. Spesialenheten konkluderte imidlertid med at å skulle trekke slutning om mulig forgiftning ut fra de tegn som ble observert anses å kreve kunnskap ut over det som inngår i den politifaglige opplæringen eller i opplæringen av arrestforvarere.

Spesialenheten mente likevel at hendelsen ga grunn til å vurdere om det var behov for endringer i instruks eller opplæring, og sendte saken til politimesteren i Agder til administrativ vurdering.

DØDSFALL I ARRESTEN I KRISTIANSAND 2009

En person som var påvirket av medikamenter døde i arresten ved Kristiansand politistasjon. Personen ble før innsetting i arrest undersøkt av lege. Saken er for tiden under etterforskning.

I 2009 har Spesialenheten utferdiget forelegg til fem politidistrikter. Samlet har Spesialenheten brukt foretaksstraff i åtte saker siden oppstarten i 2005.

PARTSRETTIGHETER OG VITNEPLIKT
Tjenestemenn som avhøres i en sak hvor foretaksstraff mot politidistriktet kan være aktuelt, avhøres som vitner dersom mistanken ikke kan sies å være rettet mot den enkeltes tjenestehandling. Den som forklarer seg på vegne av foretaket, skal ha vitnestatus i avhør.

En tjenestemann som avhøres som vitne under en slik etterforskning, bør imidlertid gjøres oppmerksom på straffeprosessloven § 123 før avhøret starter, jf. straffeprosessloven § 235 annet ledd. I følge straffeprosessloven § 123 kan et vitne nekte å svare på spørsmål når svaret vil kunne utsette vitnet for straff.

VESTFOLD POLITIDISTRIKT

For grov uforstand i tjenesten som følge av at en person satt i ventecelle 19 timer uten tilsyn

Fire personer ble overført fra sentralarresten i Tønsberg til Horten politistasjon for avhør. I påvente av avhør ble tre av dem satt på ventecelle. En av personene ble etter avhør satt tilbake på ventecelle. Dette var ca kl. 12.00 og han ble sittende på ventecellen uten tilsyn, mat, vann eller tilgang til toalett frem til neste morgen ca kl. 07.30. En vesentlig årsak til at dette kunne skje, var mangelfull bruk av politiets operative styringsverktøy (PO). I tiden mellom ankomst og løslatelsen ble ikke tiltakene som ble gjennomført overfor arrestantene ført inn i systemet. Det var således ikke mulig ved hjelp av styringsverktøyet å følge arrestantenes status, noe som vesentlig svekket politidistriktets evne til styring og kontroll.

Spesialenheten fant det utvilsomt at behandlingen av arrestantene samlet innebar en overtredelse av straffeloven § 325 om grov uforstand i tjenesten. Ved vurderingen av om det var riktig å reagere med foretaksstraff, ble det lagt vekt på overtredelsens grovhet. Arrestantbehandlingen representerte et grovt mislighold av politiets forpliktelser overfor personer som er i dets varetekt, og det var unnlatt å følge egne rutiner for arrestantbehandling. Krenkelsen overfor personen som ble sittende i over 19 timer uten tilsyn var grov. Etterforskningen viste også at politidistriktet kunne ha forebygget hendelsen ved blant annet opplæring og veiledning. Politidistriktet ble kritisert av Spesialenheten for at en politihøgskolestudent var gitt stort ansvar uten å ha fått tilstrekkelig opplæring.

Politidistriktet har vedtatt Spesialenhetens forelegg på kr. 80 000.

TELEMARK POLITIDISTRIKT

For brudd på taushetsplikt og grov uforstand i tjenesten

En henvendelse fra en enkeltperson avdekket at Telemark politidistrikt fra 1967 og fram til februar 2009 hadde praktisert en avtale med et legemiddelfirma om utlevering av personopplysninger. Avtalen gikk ut på at firmaet ved henvendelse fikk opplyst over telefon om aktuelle søkere på ledige stillinger i firmaet var straffet for overtredelser av narkotikalovgivningen. Avtalen innebar blant annet at reglene om politiattest ble satt til side.

Spesialenheten fant at det var grunn til å reagere med foretaksstraff, da politidistriktets praksis brøt med regler som skal sikre grunnleggende personverninteresser. Avtalen med legemiddelfirmaet kan ha hatt store konsekvenser for enkeltpersoner og innebar at det var begått taushetsbrudd.

Politidistriktet har vedtatt Spesialenhetens forelegg på kr. 50 000.

VESTFINNMARK POLITIDISTRIKT

For grov uforstand i tjenesten for uforsvarlig lang saksbehandlingstid i voldtektssak

En mor anmeldte i desember 2000 voldtekt eller forsøk på voldtekt av sin mindreårige datter. Barnet ble forsøkt avhørt ved dommeravhør i januar 2001, men ønsket ikke å forklare seg. Saken ble henlagt etter bevisets stilling i mars 2001 og politiet oppfordret familien til å komme tilbake dersom barnet senere ønsket å forklare seg. I oktober 2003 ba familiens bistandsadvokat politiet om å gjenoppta etterforskningen da barnet ønsket å forklare seg. Politiet svarte ikke på henvendelsen tross gjentatte purringer fra advokaten i 2003, 2004, 2005 og 2006. Først i april 2006 ble barnet avhørt og saken på nytt henlagt i august 2007. Henleggelsen ble påklaget. Statsadvokaten beordret ytterligere etterforskning og rapport om sakens fremdrift innen 15. januar 2008. Etter purringer fra statsadvokaten foreslo påtaleansvarlig i juni 2008 at henleggelsen skulle opprettholdes. Statsadvokaten beordret en annen person til å overta påtaleansvaret og at saken skulle etterforskes videre. Fram til desember 2008 ble flere vitner og siktede avhørt. På grunn av siktedes død, ble saken på nytt henlagt i januar 2009.

Slik saken fremstod for Spesialenheten, har dårlige rutiner for oppfølging av straffesaker ved lensmannskontoret som hadde saken, dårlige samarbeidsrutiner mellom etterforskerne ved lensmannskontoret og påtaleansvarlig i saken og svikt i den overordnende styring av straffesaksarbeidet i politidistriktet ført til at saken fikk uforsvarlig lang saksbehandlingstid.

Politidistriktet har vedtatt Spesialenhetens forelegg på kr. 80 000.

FORETAKSSTRAFF

– fem politidistrikt straffet i 2009

Foretaksstraff kan brukes når en straffebestemmelse er overtrådt av noen som har handlet på vegne av et foretak. Straff kan ilegges selv om ingen enkeltperson kan straffes for overtredelsen. Skyldkravet i det overtrådte straffebudet må være oppfylt, men foretaket kan straffes for anonyme og kumulative feil. Det betyr at foretaket kan straffes selv om en ikke kan peke ut hvem som har begått overtredelsen, og når flere personer har gjort seg skyldig i mindre feil som ikke alene utgjør straffbar overtredelse. Foretaksstraff kan brukes sammen med individuelt straffansvar.

Selv om vilkårene for foretaksstraff er oppfylt, skal de hensyn som taler for og mot foretaksstraff vurderes konkret fra sak til sak. Når Spesialenheten skal ta stilling til om foretaksstraff skal brukes overfor et politidistrikt, vurderes overtredelsens grovhet, og om politi-

distriktet ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget overtredelsen.

Argumentene for at offentlige foretak skal kunne straffes, er at det prinsipielt ville være galt å skille mellom offentlige og private foretak på dette området. Videre er det fremhevet at foretaksstraff bidrar til å plassere ansvaret i den enheten som faktisk har overtrådt et straffebud og at denne enheten må finne dekning for boten innenfor eget budsjett.

Ved foretaksstraff, skal botens størrelse settes vesentlig høyere enn for enkeltpersoner. Når Spesialenheten gir et politidistrikt en bot, tas det ved fastsettelse av botens størrelse hensyn til at politiet ikke driver profittbasert virksomhet.

MIDTRE HÅLOGALAND POLITIDISTRIKT

For grov uforstand i tjenesten for forhold ved ransaking av privatpersons bolig

En enkeltperson mente seg utsatt for en ulovlig gjennomført ransaking av tjenestemenn ved Midtre Hålogaland politidistrikt. Ransakingen av en privat eiendom var gjennomført med bistand fra forsvaret (Narko Nord) og tollvesenet, og til sammen ni personer og to hunder deltok under ransakingen. Spesialenhetens etterforskning viste at beslutningen om ransaking var truffet av påtalemyndigheten i politiet, på grunnlag av en politirapport som inneholdt en uriktig opplysning om en tidligere anmeldelse mot personen som eide boligen. Ransakingsbeslutningen skulle vært truffet av retten, da det ikke var grunnlag for å bruke påtalemyndighetens hastekompetanse. I forhold til siktelsen og saken for øvrig var ransakingen et uforholdsmessig inngrep. Etter ransakingen ble det ikke utarbeidet rapporter.

Spesialenheten mente at politiets forarbeid til gjennomføring av og etterarbeidet ved den aktuelle ransakingen inneholdt så mange feil at det var grunnlag for å reagere med foretaksstraff. Arbeidet manglet den grundighet som må kunne kreves i sammenheng med bruk av et så inngripende tvangsmiddel som ransaking. Det ble lagt vekt på at saken vedrører retten til respekt for privatliv og familieliv, og at inngrep i denne retten ikke må skje uten at det er nødvendig.

Politidistriktet har vedtatt Spesialenhetens forelegg på kr. 50 000.

SØNDRE BUSKERUD POLITIDISTRIKT

For grov uforstand som følge av dødsfall etter opphold i arresten

En person ble satt inn i arresten ved Drammen politistasjon ca kl. 14.30 og ble kjørt til sykehus med full hjertestans ca kl. 23.40. Han døde to dager senere på sykehuset uten å ha kommet til bevissthet. Obduksjonen viste at personen døde av oksygenmangel til hjernen. Forgiftning forårsaket av dempende stoffer, deriblant metadon, ble antatt å være årsaken. Ved innsettelsen i arresten antok politiet at personen var påvirket av metadon og heroin. Fra ca kl. 13.22 til kl. 22.18 satt personen i samme stilling med bar overkropp lent inn mot veggen og haken ned mot brystet. I løpet av perioden ble han inspisert inntil 16 ganger av flere tjenestemenn uten at noen av dem gikk inn til ham, eller gjorde forsøk på å oppnå kontakt med ham, eller på annen måte forsikre seg om hans tilstand. Inspeksjonene var alle meget kortvarige (mellom 3 og 10 sekunder) og gikk i hovedsak ut på å se at personen trakk pusten. Ingen reagerte på at arrestanten hadde svært lav pustefrekvens (periodevis nede i 3-4 ganger per minutt) og at han satt i samme stilling i mer enn 8 timer. Da personen ble vurdert å ha behov for tilsyn fordi han hadde dårlig pust, blek hudfarge og ikke var kontaktbar, ble det ikke gjort umiddelbare forsøk på å gi ham frie luftveier eller akutt førstehjelp. Før ambulansen kom, ble han latt alene i cellen i to perioder på hhv. 7 og 21 minutter.

Spesialenheten vurderte at hendelsesforløpet samlet sett tilsa at det skulle reageres med foretaksstraff. Det ble særlig lagt vekt på at dødsfallet kunne vært forebygget ved instruksjon og opplæring og at en straffereaksjon forhåpentlig kan bidra til å unngå lignende hendelser i fremtiden.

Selv om det overfor den enkelte tjenestemann ikke kunne kreves at han uten opplæring skulle ha kunnskap om de relativt kompliserte medisinske årsaksforhold som bidro til arrestantens tilstand, stiller dette seg annerledes i forhold til foretakets ansvar. Opplæringsansvaret ligger hos ledelsen i politidistriktet. Spesialenheten la til grunn at arresten i Drammen relativt ofte har ansvar for personer som er påvirket av opiater. For å kunne oppfylle kravene i arrestinstruksen om at den som gjennomfører inspeksjonene skal kunne forsikre seg om den innsattes situasjon, må opplæringen og de lokale instruksene være tilpasset den daglige situasjonen i arresten.

Politidistriktet har vedtatt Spesialenhetens forelegg på kr. 75 000.

SAKSBEHANDLINGS TID

Spesialenheten måler saksbehandlingstiden som tiden fra en anmeldelse registreres som mottatt/opprettet til saken er endelig påtaleavgjort hos Sjefen. Gjennomsnittlig saksbehandlingstid i 2009 var 214 dager, mot 153 dager i 2008. Utviklingen i 2009 er et stort steg i gal retning i forhold til målet om en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på 150 dager, som er fastsatt i styringsdialogen med Justisdepartementet og Riksadvokaten.

Lang saksbehandlingstid er til irritasjon både for anmeldere og anmeldte. Det er i tillegg uheldig dersom saker som skal behandles ved domstolen gjelder et faktum som ligger langt tilbake i tid.

Det er i forarbeidene til opprettelsen av Spesialenheten, i påtaleinstruksen og i retningslinjer fra Riksadvokaten fastsatt hvilke regler og rutiner som gjelder for saksbehandling i Spesialenheten. Spesialenheten er organisert i to nivåer, og alle saker behandles i begge nivåer før vedtak fattes.

Etterforskningen skjer ved regionale og selv-

stendige etterforskningsavdelinger, som i alle saker avgir en skriftlig innstilling til Sjefen for Spesialenheten om hvordan påtalespørsmålet bør avgjøres. Sjefen for Spesialenheten gjennomgår innstillingene og sakens dokumenter og fatter deretter vedtak i saken. Alle vedtak i Spesialenheten gis en skriftlig begrunnelse.

Den lange saksbehandlingstiden skyldes både prosessuelle og strukturelle faktorer. Antall saker, sakenes karakter og hvor stor etterforskningsinnsats de krever vil selvsagt også påvirke saksbehandlingstiden. Et viktig moment er selvsagt også endringer i

bemanningen. For en liten virksomhet vil utskiftninger i bemanningen kunne få større innvirkning på produksjonen enn i større og mer robuste virksomheter. Spesialenheten har i 2009 hatt relativt omfattende endringer blant ansatte ved etterforskningsavdeling Øst-Norge. Her er fire av åtte etterforskere og lederen nyansatt i løpet av 2009.

Spesialenheten har viet økningen i saksbehandlingstiden stor oppmerksomhet. Alle enheter har analysert sitt arbeid for å se på om man gjennom interne tiltak kan korte ned tiden. Spesialenhetens arbeid er i stor grad hendelsesstyrt. De ansatte har i sin vur-

“

Den lange saksbehandlingstiden skyldes både prosessuelle og strukturelle faktorer.

dering av saksbehandlingstiden særlig pekt på at det ofte skjer omprioriteringer, slik at planlagt aktivitet må legges til side til fordel for spørsmål som krever umiddelbar inn- gripen og oppfølging.

Tiltak som er iverksatt er bruk av frister ved utsetting av oppdrag, justeringer i etterfors- kingsavdelingens geografiske ansvarsom- råder og endrede rutiner for saksfordeling hos Sjefen. Spørsmål som vedrører kvalitet på arbeidet som utføres, og prioritering mellom ulike typer saker er tatt opp i styringsdialogen med Riksadvokaten og Justisdepartementet. Riksadvokaten har som faglig overordnet ikke

ansett det ønskelig at Spesialenheten foretar endringer i sin arbeidsform som vil kunne redusere kvaliteten i etterforskningsarbeidet eller vedtaksbegrunnelsene. Spesialenheten har håp om at saksbehandlingstiden ved interne tiltak skal kunne reduseres noe. Skal man over tid kunne lykkes med å innfri det fastsatte målet om en gjennomsnittlig saks- behandlingstid på 150 dager, og aller helst en enda kortere saksbehandlingstid, antas det likevel å være behov for en styrking av organisasjonen. Det offentlige utvalget som i 2009 avga en rapport om Spesialenhetens arbeid (NOU 2009:12) har oppsummert (s.12) at enheten ikke er tilstrekkelig dimen-

sjonert for å håndtere både utrykningssaker og "hverdagssaker". "Saksbehandlingstiden har stadig gått ned [2005 – 2008], men prob- lemet med for lang saksbehandlingstid er ikke varig løst. Utvalget legger også vekt på betydningen av kompetansehevende tiltak og organisasjonsutvikling. Vaktordningen må styrkes og utvalget anbefaler flere stil- linger til Spesialenheten."

Utvalgets rapport ble sendt på høring i desember 2009 med høringsfrist 31. mars 2010.

Björn Ericson, sjef for Riksenheten för polismål

Riksenheten för polismål

”Den skandinaviske modellen” for behandling av mistanke om straffbare handlinger i politiet og påtalemyndigheten

Egen påtalekompetanse gjør at svenske Riksenheten för polismål og Spesialenheten skiller seg ut i europeisk sammenheng. Likevel er det forskjeller. Spesialenheten er organisert utenfor politiet og den ordinære påtalemyndigheten, mens Riksenheten er en del av den ordinære påtalemyndigheten.

Riksenheten för polismål er Sveriges organisasjon for behandling av spørsmålet om ansatte i politiet har begått straffbare handlinger i tjenesten. Selv om det er grunnleggende forskjeller i organisasjonsstrukturen, er det klare likhetstrekk mellom den svenske og den norske ordningen. Ved å ha påtalekompetanse, skiller både Riksenheten og Spesialenheten seg ut i fra andre lands organisasjoner med samme mandat. Blant kollegaer i Europa og i Europarådet omtales ordningene i Sverige og Norge som den ”skandinaviske modellen”. Begge er ansett som selvstendige og slagkraftige. Riksenheten ble i likhet med Spesialenheten etablert med virkning fra januar 2005.

ORGANISERINGEN

Riksenheten för polismål er en del av den nasjonale Åklagarmyndigheten i Sverige. Organisatorisk er enheten plassert direkte under riksåklageren. Enheten har sitt hovedkontor i Malmø. Sjefen för Riksenheten för polismål er överåklagare Björn Ericson.

Foruten sjefen arbeider 10 erfarne åklagare (statsadvokater) ved enheten. Etter svensk lov må det minst være ”vice chefsåklagare” som kan behandle saker mot ansatte i politiet.

I tillegg til å behandle saker som gjelder spørsmålet om ansatte i politiet har begått straffbare handlinger i tjenesten, behandler Riksenheten saker hvor det er mistanke om at statsadvokater eller visse dommere har begått straffbare forhold. Riksenheten har også ansvaret for å behandle saker som gjelder mistanke om straffbare handlinger begått på fritiden. Riksenheten behandler også anmeldelser mot riksdagsmedlemmer og saker som gjelder mistanke om lovbrudd begått av statsråder, om ikke særskilte regler gjelder.

Som i Norge er man også i Sverige opptatt av at anmeldelser rettet mot ansatte i politiet, skal behandles på en uavhengig og tillitsvekkende måte, i henhold til de standarder som etter hvert er blitt etablert ved en rekke avgjørelser i Den Europeiske Menneskerettsdomstol (EMD).

Spesialenheten i Norge er en operativ organisasjon med egne ansatte etterforskere. Riksenheten har ikke egne etterforskere. Etterforskningen utføres av tilsammen ca. 40 etterforskere organisert i egne avdelinger i politiet. Det er ved rekruttering av etterfors-

kere lagt vekt på lang og omfattende erfaring fra politiet.

For tiden pågår det arbeid med å samlokalisere etterforskerne og åklagerne i Riksenheten. Svenske justismyndigheter utreder også spørsmålet om etterforskerne i fremtiden skal organiseres i en egen riksenhet under Rikspolisstyrelsen.

BEHANDLING AV ANMELDELSER OG KLAGER

Om noen inngir en anmeldelse mot en ansatt i politiet for i tjenesten å ha begått en straffbar handling eller på annet vis å ha handlet feilaktig (klage), skal saken umiddelbart overleveres til Riksenheten. Det samme gjelder når noen er død eller alvorlig skadet som følge av politiets inngripen. Riksenheten vil foreta de nødvendige beslutninger i forhold til hvordan saken videre skal behandles, og om saken skal vurderes som en klage eller anmeldelse av et straffbart forhold. Blir saken vurdert å gjelde et straffbart forhold, tar Riksenheten stilling til om forholdet skal underlegges etterforskning eller avgjøres uten etterforskning. Blir saken vurdert til å være en klage, overføres saken til politiet for behandling.

SAMMENLIGNING MELLOM RIKSENHETEN I SVERIGE OG SPESIALENHETEN I NORGE:

Sverige og Norge har relativt lik geografi, befolkningsstruktur, kultur og politiske forhold. Dette gjenspeiler seg også i Riksenhetens og Spesialenhetens saksportefølje. Riksenheten har de samme utfordringene som Spesialenheten i å bygge tillit til publikum, kapasitet til å gjennomføre etterforskning og kravet om høy kvalitet i det arbeidet som blir gjort.

1. Hvor mange av sakene som blir etterforsket

Både i Sverige og i Norge blir en stor andel av sakene henlagt uten etterforskning. I perioden 2005 – 2008 har Riksenheten pr. år iverksatt etterforskning i 20 til 30 % av alle sakene. I beregningsgrunnlaget inngår også alle klagene, som ikke særbehandles statistisk. Trafikksaker inngår ikke i den svenske statistikken. I Norge har Spesialenheten i samme

periode utført etterforskning i 40 til 60 % av alle påtaleavgjorte saker, herunder trafikksaker. Beregningsgrunnlaget i den norske statistikken er anmeldelser om straffbare forhold. Klager mot politiet behandles ikke av Spesialenheten.

2. Saker mot ansatte i politiet eller påtalemyndigheten som ender i positiv påtaleavgjørelse (påtaleunntatelse, forelegg, siktelse eller tiltale):

I saker hvor Riksenheten i perioden 2005 – 2008 har iverksatt etterforskning, var andelen positive påtaleavgjørelser i snitt 6,6 %. For samme periode er andelen positive påtaleavgjørelser i Norge i snitt 7 %. Hvis det tas utgangspunkt kun i etterforskede saker blir andelen i Norge 12 % for samme periode. Dersom den norske statistikken, som i Sverige, utelater trafikksaker og beregner ut i fra etterforskede saker er andelen positive påtaleavgjørelser i Norge 10 %.

3. Riksenhetens og Spesialenhetens erfaringer i domstolene i saker det er tatt ut tiltale i er også sammenlignbare:

Av de tiltalene som Riksenheten i perioden 2005 til 2008 har tatt ut mot ansatte i politiet og påtalemyndigheten, er andelen frifinnelser i domstolene i snitt 43 %. En nærmere analyse Riksenheten har foretatt av tallene, viser at andelen frifinnelser i saker som gjelder påstander om ulovlig maktbruk er på 65 %. For andre tjenesterrelaterte saker er andelen frifinnelser 35 %. I saker som gjelder straffbare forhold begått i fritiden er frifinnelsesprosenten 19.

Riksenhetens erfaring er at det er vanskelig å få medhold i domstolene i saker som gjelder tjenestefeil. Vanskeligst er det i saker som gjelder ulovlig maktbruk. Fra 2005 til 2008 ser Riksenheten en utvikling i at antallet tiltaler minsker, og at antallet domfellelser øker. Riksenheten anser dette som en naturlig utvikling når man samler erfaringer og kompetanse ett sted. Spesialenheten har samme erfaring. Frifinnelsesprosenten for Spesialenhetens saker er i samme periode i snitt 24. For saker som gjelder påstander om ulovlig maktbruk er andelen frifinnelser 33 %. Frifinnelsesprosenten for andre tjenesterrelaterte saker er 25. I saker som gjelder det som kan kalles ordinær kriminalitet (tyveri, underlag, sedelighet etc) begått i tjenesten, er frifinnelsesprosenten 0.

Riksenheten har de samme utfordringene som Spesialenheten i å bygge tillit til publikum, kapasitet til å gjennomføre etterforskning og kravet om høy kvalitet i det arbeidet som blir gjort.

Kan straffbare handlinger i politiet forebygges?

Årsakene til at ansatte i politiet begår straffbare handlinger i sammenheng med tjenesten er ofte de samme som for lovbrysten flest. Handlingen kan for eksempel være en følge av grådighet, begjær, rusproblemer eller likegyldighet.

Flere ansatte i politiet som har vært etterforsket av Spesialenheten for alvorlige anklager har hatt forhold i sitt privatliv eller i sin arbeidssituasjon som kollegaer og arbeidsgiver har hatt kunnskap om, og som muligvis burde ha medført en sterkere oppfølging av denne arbeidstakeren.

Dette gjelder forhold som:

- vanskelig privatøkonomi
- vanskelig privat livssituasjon
- rusproblemer
- bitterhet i forhold til arbeidsmiljø/ arbeidsgiver
- tidligere straffet eller gitt advarsler
- omgang med kriminelle

Det er viktig at medarbeidere i feresonen blir sett og fulgt opp og ikke har for store fullmakter når det gjelder å styre sin egen arbeids- hverdag. Noen må bry seg og følge med.

Det finnes mange eksempler i Spesialenhetens portefølje på at ledere i politiet har oppfattet forhold som klart burde ha gitt grunn til bekymring og inngripen, men hvor man har latt være å foreta seg noe. Det kan for eksempel være snakk om misbruk av fullmakter, narkotikalovbrudd eller seksuelt krenkende atferd. Lederen kan ha vurdert opplysningen, funnet den vanskelig å følge opp eller usannsynlig, og ingenting har skjedd. Alle slike opplysninger må følges opp. Å la det være kan innebære et svik i forhold til ofre, arbeidsmiljøet, politiets omdømme, den personen som opplysningene gjelder og dens nærmeste.

I samtlige av de alvorligste straffesakene som har vært behandlet hos Spesialenheten siden 2005 har situasjonen vært at ledere og kollegaer over tid har sett tegn som har gitt grunn til bekymring. At tegnene har vært der kommer tydelig fram i vitneforklaringer som optas av Spesialenheten under etterforskningen. Samtidig som man er overrasket og skuffet over det som er avdekket, bærer flere på en anger i forhold til at man ikke tidligere formidlet den kunnskap man hadde videre, eller grep inn med bakgrunn i den kunnskap man da hadde.

Ledere og ansatte i politiet bør ha bevissthet om og beredskap for at straffbare handlinger kan bli utført av kolleger. Derfor er det fornuftig å utvikle et system for jevnlig oppfølging av ansattes holdninger, livssituasjon, omgangskrets og annet vurdert i forhold til tjenstlige behov og risikoer. Dette bør etableres i tillegg til ordningen med medarbeidersamtaler, hvor det særlig fokuseres på medarbeiderens utvikling og måloppnåelse.

Spesialenheten har anbefalt at norsk politi vurderer om de kan lære av andre lands rutiner for løpende egnethetsvurderinger. Vurdering av kvalifikasjonskrav ved rekruttering til politiet og ved nasjonal sikkerhetsklarering gir ikke en tilstrekkelig garanti for pålitelighet og rettskaffenhet i løpet av 20-30 år lang karriere i politiet. Bruk av datateknologi, tverrfaglig samarbeid og økt omfang av spesialistbistand og kontraktinngåelser, gir økt risiko for tillitsbrudd.

Spesialenheten er gjennom internasjonal samarbeid kjent med at politiet i Storbritannia har innført rutiner for Force Vetting. Ordningen innebærer at det arbeides systematisk med å sikre at medarbeidere er egnet og at de møter de ønskede standarder for sikkerhet og tillit. Ordningen omfatter alle

ansatte i politiet, også sivilt ansatte. Holdninger til politiarbeidet, omgangskrets, forhold til rusmidler, privatøkonomi, partnere og familiære forhold er temaer som berøres.

Britisk politi arbeider også med å utvikle "Professional standards". Nasjonale standarder for politiets tjenestehandlinger vil bidra til at tilliten til politiet opprettholdes, økt rettssikkerhet for borgerne, samt mer effektiv og forutsigbar kontroll og etterforskning av politiets tjenestehandlinger. I Norge kan en lignende ordning ta utgangspunkt i standardene som er nedfelt i politiinstruksen.

SAKSET FRA ENGELSK POLITI

In order to maintain high professional standards and to provide a consistent approach it is necessary to conduct appropriate vetting checks on all our staff, including volunteers, which are proportionate to the role that they carry out". www.merseyside.police.uk

"Internal Force Vetting is a snapshot in time, it does not provide a guarantee of future reability. It is only through effective supervision and well defined and robust "aftercare" regime, that Internal Force Vetting remains valid".

www.hertfordshire.constabulary.uk

Spesialenhetens engasjement i internasjonalt samarbeid

Nordisk samarbeid

Sjefen for Spesialenheten deltok i mai 2009 på et møte i Sverige for de ansatte i Riksenheten för polismål og deres politietterforskere. På møtet redegjorde vi for vår virksomhet og utfordringer i fremtiden. Sjefen for Riksenheten deltok i desember 2009 på et seminar hos Spesialenheten. Spesialenheten ønsker å videreføre samarbeidet med Riksenheten.

EUROPEAN PARTNERS AGAINST CORRUPTION

EU's National Police Oversight Bodies and Anti-Corruption Authorities

Spesialenheten har siden 2006 deltatt i European Partners Against Corruption (EPAC). I 2009 har Spesialenheten deltatt i en arbeidsgruppe for utarbeidelse av rutiner for samarbeid og utveksling av personell. I tillegg har vi deltatt i arbeidsgruppen som har arbeidet frem forslaget til en konstitusjon for EPAC-samarbeidet og i

en arbeidsgruppe som utvikler et forslag til en europeisk standard for "police oversight principles". EPAC er en pådriver for videreutvikling av EMD's standarder for uavhengig etterforskning.

Spesialenheten deltok på årets EPAC-konferanse som ble avholdt i Slovenia i november 2009. Der ble konstitusjonen for EPAC-nettverket vedtatt. I følge den nye konstitusjonen kan organisasjoner i land som er medlem av EU eller Europarådet, med nasjonalt ansvar for å behandle politisaker og bekjempe korrupsjon bli medlemmer av nettverket. Som en konsekvens av dette ble Spesialenhetens tatt opp som fullverdig medlem i EPAC. Enheten har tidligere kun deltatt som observatør.

Internasjonal interesse for Spesialenhetens arbeid

Etter forespørsel har Spesialenheten i 2009 informert Den russiske føderasjonens

innenriksministerium om vår ordning. På samme måte har Spesialenheten gitt informasjon til UNDP (United Nations Development Program), i forbindelse med deres arbeid i Tyrkia for å utvikle "internal security sector".

I november 2009 deltok Spesialenheten på en internasjonal Live Web-Conference, arrangert av Coginta - Justice and Police Reform Forum. Tema for konferansen var "Complaints against the Police and Human Rights" og Europarådets menneskerettighetskommisærs rapport fra 2008 om "Police complaints mechanisms". Under konferansen ble det vist interesse for den norske ordning, særlig på grunn av Spesialenhetens selvstendighet med egen påtalekompetanse.

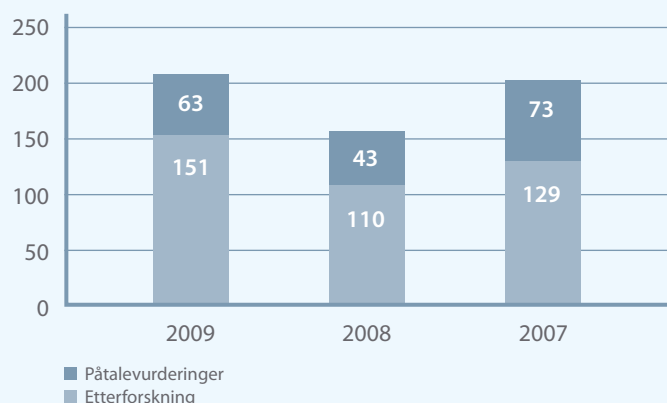
Statistikk

Saksbehandlingstid og mottatte anmeldelser

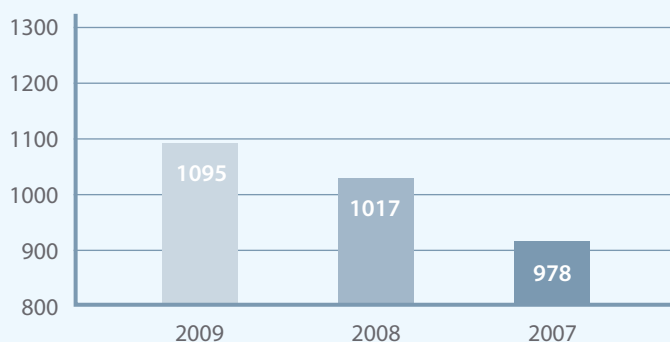
Spesialenheten har en gjennomsnittlig saksbehandlingstid på 214 dager for saker som er avgjort i 2009. Dette er en økning fra 2008 da saksbehandlingstiden var 153 dager. Spesialenhetens mål er at gjennomsnittlig saksbehandlingstid ikke skal overskride 150 dager.

Spesialenheten har i 2009 registrert 1095 nye anmeldelser. I samme periode er det avgjort 1377 anmeldelser (923 saker). At avgjorte anmeldelser er flere enn mottatte anmeldelser skyldes at flere saker dupliseres underveis i saksbehandlingen. En sak dupliseres dersom det straffbare forholdt rammes av flere straffebestemmelser. Enkelte saker dupliseres først ved påtalebehandling. Dette medfører at antallet påtaleavgjorte saker øker det året avgjørelsen fattes. For antallet mottatte saker vil dette gjøre utslag det året opprinnelig sak er registrert, altså i enkelte tilfeller det foregående år.

GJENNOMSNI TT LIG SAKSBEHANDLINGSTID

MOTTATTE ANMELDELSER

TEMA	2009	2008	2007
Saksbehandlingstid fra mottatt sak til påtaleavgjort	214 dager	153 dager	202 dager
Mottatte saker	829 saker	799 saker	787 saker
Mottatte anmeldelser	1095 anmeldelser	1017 anmeldelser	978 anmeldelser
Avgjorte saker	923 saker	805 saker	846 saker
Avgjorte anmeldelser	1377 anmeldelser	1367 anmeldelser	1373 anmeldelser
Positive påtaleavgjørelser (siktelse, tiltale, forelegg)	71 anmeldelser	91 anmeldelser	84 anmeldelser
Klager til Riksadvokaten	120 saker	126 saker	136 saker
Antall avhør	1323 avhør	1392 avhør	1382 avhør

32% av sakene henlagt uten etterforskning

Formålet med etterforskning er å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelse av spørsmålet om tiltale, og tjene som forberedelse for sakens eventuelle behandling i retten. Spørsmålet om det skal iverksettes etterforskning er av skjønnsmessig karakter. I vurderingen legges det blant annet vekt på momenter som sannsynlighet og saklighet. Spesialenheten har praksis for å sette terskelen for å iversette etterforskning lavt. Mange anmeldelser vurderes å ha et innhold som gjør at det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning. Årsakene til dette er flere. Noen anmeldere mener at en handling utført av politiet er straffbar selv om den etter lovgivningen er fullt ut lovlig.

Spesialenheten mottar også en del anmeldelser hvor anmelder åpenbart har som motiv å hindre politiets arbeid i en pågående etterforskning. En del anmeldelser er klart usakelige eller helt uten begrunnelse. Det går frem av statistikken for 2009 at 32 % av anmeldelsene er henlagt fordi det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning. I 2008 var andelen 39 %. At en anmeldelse henlegges med denne begrunnelse betyr ikke at saken ikke er grundig vurdert. I flertallet av sakene er det innhentet og gjennomgått dokumenter fra anmelders straffesak i politiet ("speilsaken").

I mange saker har en i tillegg til å gjennomgå anmeldelsen opptatt en utdypende forklaring fra anmelderen. Også i saker hvor det ikke iverksettes etterforskning skrives et begrunnet vedtak.

Spesialenheten må avgjøre hver sak i samsvar med prinsippene for god påtalepraksis.

Andelen saker som har ført til forelegg eller tiltale

Det har vært rettet kritikk mot Spesialenheten fordi det er for få saker som fører til straffereaksjon. Det er i den forbindelse viktig å poengtere at Spesialenhetens oppgave er å etterforske og påtaleavgjøre saker i samsvar med de rammer som følger av lovgivning og rettspraksis. Politiet har gjennom lovgivningen vide fullmakter, og lovgiver har på flere områder satt en relativt høy terskel for å kunne konkludere med straffeansvar. Det er også gjennom rettspraksis slått fast at politiet skal ha en relativt romslig ramme når man i ettertid skal vurdere spørsmålet om straff i sammenheng med den lovlige tjenesteutførelsen. Det legges blant annet vekt på at politiet ofte har plikt til å gripe inn i uoversiktlige og vanskelige situasjoner. Spesialenheten må avgjøre hver sak i samsvar med prinsippene for god påtalepraksis. Det innebærer blant annet at rimelig tvil om faktiske forhold av betydning for straffbarheten i Spesialenhetens saker - som i andre straffesaker - skal komme den mistenkte til gode.

Tiltale skal ikke tas ut med mindre man er overbevist om straffeskyld og er av den formening at denne vil kunne bevises for domstolen. Av 1377 behandlede anmeldelser i 2009 ledet 71 til positiv påtaleavgjørelse i form av forelegg, siktelse, tiltalebeslutning eller påtaleunntatelse. Det var i alt 27 personer eller foretak som ble ilagt forelegg, siktet, tiltalt eller gitt påtaleunntatelse i 2009. En nærmere omtale av saker med positiv påtaleavgjørelse finnes på sidene 20-21.

Statistikk

Saksbehandling og metodebruk

Det er i forarbeidene til opprettelsen av Spesialenheten forutsatt at saksbehandlingen i enheten skal skje i to nivåer og at Sjefen for Spesialenheten ikke skal delta i eller gi detaljerte føringer for etterforskningsavdelingenes arbeid. Når en sak anses tilstrekkelig opplyst, avgir etterforskningsavdelingene en skriftlig innstilling eller forslag. Innstillingene skrives av en fast ansatt jurist eller av en av advokatene på verv. Alle innstillinger og vedtak i Spesialenheten begrunnes. Å skrive begrunnelser er selvsagt ressurskrevende, men er vurdert å gi verdifull informasjon til både anmeldere og anmeldte. Spesialenhetens begrunnelser vil i noen tilfelle også kunne være en rettesnor for politiet på områder hvor det kan være behov for å korrigere rutiner/praksis.

I en del vedtak kritiserer Spesialenheten tjenestehandlinger i politiet eller påtalemyndigheten selv om det ikke konkluderes med straffeansvar. En åpen og tilgjengelig etterforsknings- og beslutningsprosess er viktig for å oppfylle Norges forpliktelser etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen. Europarådets kom-

missær for menneskerettigheter har fremhevet Spesialenhetens begrunnede påtalevedtak som et eksempel på god praksis.

Spesialenheten har adgang til å benytte alle lovlige etterforskningsmetoder. Bevisinnhenting i Spesialenhetens saker skjer først og fremst ved avhør av anmelder, vitner og mistenkte. For flertallet av anmeldelsene som inngis til Spesialenheten er det slik at anmelder allerede er part i en straffesak hos politiet. "Speilsak" er et begrep som brukes på politiets saksdokumenter i straffesaken mot anmelder og innhentes normalt dersom slik "speilsak" finnes. Riksadvokaten er faglig overordnet Spesialenheten og kan gi pålegg om iverksetning, gjennomføring og stansing av etterforskning. Riksadvokaten behandler også klager over vedtak truffet av Spesialenheten.

Oversiktene nedenfor viser tiltak og metodebruk i forbindelse med undersøkelse/etterforskning av saker hvor ansatte i politi og påtalemyndighet er anmeldt/mistenkt for å ha begått straffbar handling i tjeneste.

TILTAK/ METODEBRUK	2009	2008	2007
Antall avhør	1323	1392	1382
Bistand fra Kripos	13	13	27
Bistand fra Økokrim	1	3	3
Foretatt obduksjon	4	4	5
Varetekstfengsling		1	2
Pågrepelse	3	3	6
Gjennomført rettslig avhør	2	2	1
Rapport fra Rettsmedisinsk institutt	4	1	7
Innhentet legeuttalelse	33	32	32
Foretatt ransaking	3	6	7
Kommunikasjonskontroll		1	

I tillegg til metodene som er tallfestet i oversikten kommer innhenting av dokumenter ("speilsak"), oppdragslogg og lydlogger fra politiet, trafikkdata fra teleoperatører, kontoopplysninger fra bank osv.

Hvem var anmelder i 2009?

Oversikten viser hvem som har inngitt anmeldelse i saker som er avgjort i 2009. Oversikten omfatter også saker hvor Spesialenheten har iverksatt etterforskning (alvorlig skade eller dødsfall). I avgjorte undersøkelsessaker er politidistriktet oppført som melder. Blant avgjorte saker i 2009 er det 15 anmeldelser hvor Spesialenheten

uten forutgående anmeldelse fra fornærmet eller rapport fra politidistriktet har funnet grunn til å iverksette etterforskning. Hovedvekten av anmeldelsene er gjort av fornærmede. 80 % av anmeldere i påtaleavgjorte saker er menn, 20 % er kvinner.

HVEM ANMELDER?	ANTALL SAKER I 2009	%	ANTALL SAKER I 2008	%	ANTALL SAKER I 2007	%
Spesialenheten tar eget initiativ	15	2	9	1	14	2
Politidistriktet	136	14	79	9	127	15
Fornærmet	655	70	617	75	587	68
Fornærmet v/ advokat	100	11	90	11	107	12
Andre	30	3	30	4	28	3
Totalt	936		825		863	

Hvem ble anmeldt 2009?

Oversikten viser stillingskategori og (delvis) embetstilknytning for personer i saker som er avgjort ved Spesialenheten i 2009. 81 %

av sakene gjelder tjenestemenn/ kvinner i politiet, 17 % ansatte i påtalemyndigheten og 1 % sivilt ansatte i politiet.

HVEM ANMELDES?	ANTALL ANMELDT I 2009	%	ANTALL ANMELDT I 2008	%	ANTALL ANMELDT I 2007	%
Polititjenestemann/ - kvinne	980	72	1013	77	1049	80
Politiadvokat	128	9	116	9	133	10
Statsadvokat	14	1	23	2	21	2
Riksadvokatembetet	5	0	5	0	3	0
Sivilt ansatt	18	1	15	1	9	1
Andre (herunder foretak og politimester)	216	16	143	11	94	7
Totalt	1361		1315		1309	

Utdrag av registrerte saker i 2009

Det er viktig å presisere at forholdets art i tabellen er basert på anmelderens pretensjon om hva slags straffbart forhold som har

funnet sted. Når sakene er ferdig etterforsket vil kode for forholdets art kunne bli endret i forbindelse med påtaleavgjørelsen.

FORHOLDETS ART	ANTALL I 2009	ANTALL I 2008	MERKNADER
Ulovlig maktbruk	60	80	
Ulovlig frihetsberøvelse	24	13	
Ulovlig ransaking	19	14	
Brudd på taushetsplikt	57	81	
Usannhet i tjenesten	32	43	F. eks. falsk rapport, falsk forklaring, falsk anmeldelse
Narkotikalovbrudd	6	6	
Sedelighetslovbrudd	19	3	
Vinningslovbrudd	18	29	
Grov uforstand i tjenesten	310	287	Flere saker her vil også gjelde maktbruk
Utilbørlig opptreden	10	10	
Tjenesteunntatelse	56	26	
Trafikklovbrudd	25	52	

Positive påtaleavgjørelser i 2009

Nedenfor følger en oversikt over saker i 2009 som er avgjort av Spesialenheten med straffreaksjon. Oversikten inneholder tiltaler og forelegg. Enkelte av sakene er også omtalt i oversikten side 26-28 over rettsaker i 2009.

TILTALER

- En polititjenestemann ble tiltalt for erverv av narkotika, vold mot offentlig tjenestemann, underslag av narkotika, besittelse av bilder som seksualiserer barn og overtredelser av våpenlovgivningen. Polititjenestemannen ble domfelt i tingretten. Både domfelte og Spesialenheten har anket over tingrettens dom. Lagmannsretten har i februar 2010 ennå ikke tatt stilling til ankespørsmålet.
- En tidligere sivilt ansatt kvinne med ansvar for regnskapsoppgaver ble tiltalt for underslag av cirka 1,1 million kroner fra et politidistrikt. Hovedforhandling i tingretten ble avholdt i januar 2010. Kvinnen ble dømt til ubetinget fengsel i ett år. Dommen er ikke rettskraftig.
- En polititjenestemann ble tiltalt for flere voldtekter og flere tilfeller av misbruk av stilling eller forsøk på misbruk av sin stilling til å skaffe seg seksuell omgang. Tiltalen omfatter også krenkede og uanstendig atferd og grov uforstand i tjenesten. Polititjenestemannen var under deler av tiden for de aktuelle handlinger fungerende lensmann og ansvarlig for behandling av seksuelle overgrepssaker. Hovedforhandling i tingretten er berammet i mars 2010.

FORELEGG

Brudd på taushetsplikt, jf straffeloven § 121

- En politiadvokat ble ilagt et forelegg på kr. 6 000 for brudd på taushetsplikt. Poliitiadvokaten ga i sammenheng med straffesak som gjaldt kjøring i påvirket tilstand opplysninger til siktedes bestefar om at barnebarnet ved den aktuelle kjøringen hadde vært påvirket av hasijsj. Forelegget ble ikke vedtatt og politiadvokaten ble frifunnet ved behandlingen av saken i tingretten. Spesialenheten har anket den frifinnende dommen og ankeforhandlingen er berammet i lagmannsretten i 2010.

Legemsfornærmelse, jf straffeloven § 228

- En polititjenestemann ble ilagt et forelegg på kr. 12 000 for legemsfornærmelse og utilbørlig opptreden. Et kameraopptak viste at polititjenestemannen brøt en utlending som skulle uttransporteres fra Norge ned i gulvet ved å ta et grep om utlendingens hals. Utlendingen anførte i avhør hos Spesialenheten at polititjenestemannen også hadde framsatt utilbørlige utsagn, ved blant annet å si til han at han ikke hadde hjerne. Polititjenestemannen ønsket under etterforskningen av saken ikke å avgi forklaring til Spesialenheten. Forelegget ble ikke vedtatt. Tingretten frifant polititjenestemannen fra tiltalen om legemsfornærmelse. Retten viste i sin vurdering av saken til at utlendinger som står i fare for å bli uttransportert i enkelte tilfelle vil forsøke å skade seg selv for å hindre uttransport. Det ble lagt til grunn at utlendingen forut for maktanvendelsen hadde forøkt å rive seg løs fra polititjenestemannen, og at polititjenestemannen derfor handlet av hensyn til sin egen og kollegaenes sikkerhet når han brøt utlendingen ned i gulvet. Aktor frafalt under hovedforhandlingen i tingretten den del av tiltalen som gjaldt utilbørlige utsagn. Dommen er rettskraftig.

Straffeloven kap. 33. Forseelser i den offentlige tjeneste

- En polititjenestemann ble ilagt et forelegg på kr. 10 000 for å ha utvist grov uforstand i tjenesten. Tjenestemannen anklages for under avhør av en ung mann som var siktet for overtredelser av narkotikalovgivningen å ha kommentert mannens kropp og stilt spørsmål vedrørende hans seksualliv, strøket ham på kinnet og hånden og gitt ham flere klemmer. Polititjenestemannen var tidligere instruert av sin arbeidsgiver om ikke å ta på personer i avhør. Forelegget er vedtatt.
- En politiinspektør ble ilagt et forelegg på kr. 10 000 for tjenesteunntatelse. Han var i

tiden fra oktober 2003 til juni 2008 påtaleansvarlig for en straffesak som gjaldt voldtekt av et mindreårig barn. Til tross for gjentatte påminnelser fra bistandsadvokat og statsadvokat tok han ikke ansvar for sakens framdrift og lot saken få uforsvarlig lang saksbehandlingstid. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenestemann ble ilagt et forelegg på kr. 10 000 for tjenesteunntatelse og grov uforstand i tjenesten. Under et operativt kursmøtte han ruspåvirket på skytebanen og avfyrte skarpe skudd. Det ble i premissene for forelegget vist til politiloven § 23 om forbud mot rusdrikk. Forelegget er vedtatt.
- En politiinspektør ble ilagt et forelegg på kr. 10 000 for tjenesteunntatelse. Fra høsten 2003 til høsten 2008 unnlot politiinspektøren å sende seks klagesaker til behandling hos statsadvokaten. Han var tidligere gitt advarsler fra politimesteren for mangelfull oppfølging av straffesaker i sin portefølje. Da politiinspektøren var embetsmann, ble vedtak om straffreaksjon truffet av Kongen i statsråd. Forelegget er vedtatt.
- En polititjenestemann ble ilagt et forelegg på kr. 8 000 for å ha utvist grov uforstand i tjenesten. Polititjenestemannen rykket sammen med en kollega ut på en melding om farlig kjøreatferd. Han antok at denne meldingen kunne gjelde hans egen samboer og kjørte derfor hjem til deres felles adresse. Da de kom fram til adressen besluttet han som eldstemann at han alene skulle gå inn å kontrollere om samboeren kunne være ruspåvirket. Etter å ha snakket med sin samboer konkluderte han med at hun ikke var ruspåvirket. Polititjenestemannen var klar over at samboeren hadde rusproblemer og burde ha innsett at han ikke var habil til å delta i etterforskningen av sin egen samboer. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenestemann ble ilagt et forelegg på kr. 5 000 for å ha utvist grov uforstand i tjenesten og for uaktsom kjøring. Etter å ha observert fører av en lett motorsykkel som kom kjørende ut fra en eiendom politiet hadde under oppsikt, kjørte han etter denne. Da føreren reduserte hastigheten fram mot en sving, kjørte han inn i motorsykkelens bakhjul, slik at sykkelen veltet og ble påført skade. Det ble ikke gitt signal ved bruk av blålys. Det kunne ikke rettes begrunnet mistanke mot føreren av motorsykkelen for annet enn farts- overtredelse. Forelegget ble ikke vedtatt og

polititjenestemannen er ved behandling av saken i tingretten og i lagmannsretten frifunnet. Frifinnelsen er rettskraftig.

UFORSIKTIG OMGANG MED SKYTEVÅPEN

- En polititjenestemann ble ilagt et forelegg på kr. 5 000 for uforsiktig omgang med skytevåpen. Under et væpnet oppdrag lot han sin maskinpistol henge ladd og usikret i en reim fra skulderen. Da han kastet en stein gikk det av et skudd som traff en kollega i beinet. Forelegget er vedtatt.

FORETAKSTRAFF

- Spesialenheten har i 2009 reagert med foretaksstraff i fem saker. Nærmere omtale av disse sakene finnes på side 8-9.

OVERTREDELSE AV VEGTRAFIKKLOVGIVNINGEN

- Spesialenheten har i 2009 utstedt sju forelegg for overtredelser av vegtrafikklovgivningen. En oversikt over disse sakene finnes på Spesialenhetens hjemmeside:

www.spesialenheten.no

Utrykninger 2009

Flere av de sakene Spesialenheten mottar krever umiddelbar etterforskningsinnsats. Dette gjeldersituasjoner hvor noen er blitt alvorlig skadet eller har mistet livet som følge av politiets og påtalemyndighetens tjenestehandlinger. I saker hvor det er mistanke om alvorlig kriminalitet kan umiddelbar etterforskningsinnsats også være påkrevd for å sikre bevis.

Enheten har et riksdekkende ansvar og det kan derfor være vanskelig å komme til et åsted og iverksette tiltak så snart som ønskelig. Det betyr som regel at umiddelbare bevissikringstiltak må gjennomføres med bistand fra politiet. Ofte må polititjenestemenn som har deltatt i skarpe aksjoner skjermes og vente i noe tid før de får avgitt sin forklaring om hendelsen

til Spesialenheten. Det offentlige utvalget som i 2009 avga en rapport om Spesialenhetens arbeid (NOU 2009:12) fremhever at Spesialenheten må ha en vaktordning som sikrer tilstrekkelig beredskap. I 2009 rykket Spesialenheten ut og iverksatte umiddelbare etterforskingstiltak i 13 saker. På forhånd planlagte aksjoner om pågripelse og ransaking er ikke tatt med.

3. januar 2009

Oslo politidistrikt

Politiet avfyrte i sentrum av Oslo skudd mot en person som rettet et våpen mot en politimann og truet med å drepe ham. Personen ble skadet av politiets skudd.

23. januar 2009

Troms politidistrikt

En polititjenestemann brukte en kollegas tjenestevåpen til å skyte sin tidligere samboer og seg selv. Spesialenhetens etterforsket blant annet forhold omkring ervervet av våpenet.

24. februar

Oslo politidistrikt

Politiet avfyrte i sentrum av Oslo skudd mot en person som på 20 meters avstand rettet et våpen mot politiet og unnlot å etterkomme pålegg om å slippe våpenet. Personen ble skadet av politiets skudd.

19. mai 2009

Hordaland politidistrikt

Oppfølging av melding fra politimester om at en ansatt i politidistriktet kunne mistenkes for å være involvert i omsetning av anabole steroider.

29. mai 2009

Sogn og Fjordane politidistrikt

Uniformert fangetransport kolliderte med møtende personbil.

9. juli 2009

Nord-Trøndelag politidistrikt

En politipatrulje fikk en bilfører som var mistenkt for kjøring i påvirket tilstand til å svinge inn til siden av veien og stanse. Da patruljemannskapene gikk ut bilen, kjørte føreren brått fra stedet og kolliderte etter kort tid med en møtende trailer. Føreren døde.

19. juli 2009

Hordaland politidistrikt

En ung kvinne anmeldte to polititjenestemenn for å ha voldtatt henne inne i en politibil. Det er ved etterforskingen av saken klarlagt at ansatte i politiet verken har utført seksuelle handlinger eller på annen måte har handlet mot kvinnen på et vis som kan medføre straffansvar.

13. august 2009

Telemark politidistrikt

En bilfører som ble forfulgt av politiet kjørte inn i en tunnel i feil kjørefelt. Han støtte inne i tunnelen sammen med flere kjøretøy. Føreren av en motorsykel døde.

4. september 2009

Rogaland politidistrikt

Polititjenestemann mistet under utrykning kontrollen på eget kjøretøy og kjørte inn i lyktestolper.

29. september 2009

Oslo politidistrikt

Politiet skulle pågripe en person som var etterlyst og befant seg inne i en leilighet. I det politiet tok seg inn i leiligheten, hoppet personen ut av vinduet og falt ca. 8 meter ned til bakken.

30. oktober 2009

Østfinnmark politidistrikt

En person som ble oppsøkt av politiet og skulle tas med til politistasjonen for avhør avfyrte skudd mot seg selv.

19. november 2009

Sør-Trøndelag politidistrikt

En person som ble framstilt av politiet for forlengelse av fengsling falt om i retten. Personen hadde vært alene på toalettet og antas i den sammenheng å ha svelget et fremmedlegeme.

29. desember 2009

Agder politidistrikt

En person døde i arresten ved Kristiansand politistasjon. Personen ble før innsetting i arrest framstilt av politiet for lege.

Administrative vurderinger

Erfaringslæring - oversendelse av saker til politimestere for administrativ vurdering

Eksempler på saker sendt til administrativ vurdering i 2009:

Flere saker som fra 2005 – 2009 er sendt til administrativ vurdering finnes på Spesialenhetens hjemmeside: www.spesialenheten.no

● En kvinne innga en klage mot politiet for å ha stanset henne og ransaket henne mens hun var ute og gikk i nærheten av sin egen bopel. Hun mente politiet i situasjonen ikke hadde adgang til å ransake henne og framhevet at hun heller ikke var blitt gjort kjent med formålet med ransakingen. Tjenestemennene som hadde stanset henne viste i avhør til at hun gikk ustøtt, at de kjente henne igjen fra tidligere saker og at de visste at hun hadde hatt befatning med narkotika. De oppfattet henne som sløv og valgte derfor å foreta en undersøkelse kalt "tegn og symptomer" for å få en bedre indikasjon på om hun kunne være ruspåvirket. De undersøkte ved hjelp av lommelykt pupilens reaksjon. De undersøkte også hendene hennes og ba henne om å blåse på dem. Tjenestemennene mente at det som følge av resultatet av undersøkelsene var grunn til å mistenke kvinnen for bruk av narkotika og besluttet derfor å ransake henne. Det ble ikke gjort funn av narkotika og kvinnen ble dimittert på stedet. Det ble ikke skrevet rapport om ransakingen. Spesialenheten viste i sin vurdering av saken til at riksadvokaten

har uttalt at undersøkelser som krever aktiv medvirkning eller at den undersøkte må tåle noe, bare kan foretas når det på forhånd foreligger skjellig grunn til mistanke og de øvrige vilkår for ransaking er tilstede. Tjenestemennene skulle følgelig ha tatt stilling til om det var skjellig grunn til mistanke før de foretok en nærmere kontroll av kvinnens øyne og hender. Ustø gange og kunnskap om tidligere rushistorikk kunne etter omstendighetene etter Spesialenhetens vurdering ikke være et grunnlag for å mistenke henne for narkotikamisbruk. Spesialenheten fant ikke at det var grunnlag for straffereaksjon mot tjenestemennene. Det ble her blant annet lagt vekt på at de i sammenheng med innføring i undersøkelse av tegn og symptomer synes å ha vært gitt uklare direktiver om kravet til hjemmelsgrunnlag. Politidistriktet ble bedt om å gjennomgå saken administrativt og særlig vurdere om det er behov for å informere egne mannskaper nærmere om hjemmelgrunnlag ved kontroll for tegn og symptomer. Politidistriktet ble også bedt om å innskjerpe praksis for skriving av rapport etter ransaking.

● Ledelsen i et politidistrikt ble anmeldt for ikke å ha sørget for at det ble iverksatt etterforskning i sammenheng med at det fremkom opplysninger om at en ansatt hadde utøvet vold mot sin ektefelle, som også var ansatt i politiet. Det var også opplysninger om at det var truet med bruk av skytevåpen. Ledelsen var opptatt av å følge opp saken personalpolitisk, men la i forhold til straffesaken vekt på at den fornærmede ektefellen selv ikke ønsket å anmelde forholdet. Det gikk derfor ett år og fem måneder fra politidistriktet ble kjent med det aktuelle forholdet til saken ble oversendt statsadvokaten for oppnevning av settepolitimester. Spesialenheten rettet kritikk mot politidistriktet og viste til straffeloven § 219 og sentrale føringer om vold i nære relasjoner. Det ble påpekt at det av hensyn til tilliten til politiet er svært viktig at det ikke kan reises kritikk om forskjellsbehandling i favør av egne ansatte. Det ble her også vist til at spørsmålene som knyttet seg til våpentrusler og våpeninnhav ikke var fulgt opp i form av det ble opprettet en våpensak. Spesialenheten fant ikke at det var grunnlag for å reagere med straff mot

Spesialenheten har i 2009 oversendt 47 saker til politimester eller sjef for særorgan til administrativ vurdering. I 2008 ble 32 saker sendt til administrativ vurdering.

Når Spesialenheten sender saker til administrativ vurdering betyr det at det under etterforskningen av saken er kommet fram opplysninger som bør følges opp i politiet eller påtalemyndigheten. Dette kan blant annet gjelde saker hvor det ikke er reagert med straff, men hvor politiet likevel bør ta lærdom av erfaringer fra saken og for eksempel andre

sine rutiner. Saker vil også kunne bli sendt til administrativ vurdering fordi Spesialenheten mener saken kan gi grunnlag for disiplinær reaksjon overfor ansatte i politiet. Saker hvor det reageres med straff vil også kunne være egnet for administrativ gjennomgang og erfaringslæring.

Riksadvokaten har i rundskriv nr 3/2006 uttalt at kritikk fra Spesialenheten i alminnelighet bør begrenses til det forhold som har vært gjenstand for etterforskning og være et ledd i de rettslige vurderingene. Generell kritikk av politiets virksomhet, organisering,

rutiner mv. bør tas opp separat og direkte med politimesteren eller med Riksadvokaten. Vedrører kritikken Politidirektoratets ansvarsområde, bør også direktoratet underrettes.

Utvalget som har evaluert Spesialenheten og som i mai 2009 avgav sin rapport "Et ansvarlig politi" (NOU 2009:12) tar opp spørsmål som gjelder kunnskapsbasert erfaringslæring. Utvalget mener at Spesialenhetens rolle som kompetanseorgan bør framheves og at Politidirektoratets ansvar for erfaringslæring bør styrkes.

ansatte i politidistriktet eller politidistriktet som foretak. Det ble i denne vurderingen lagt stor vekt på at politidistriktet relativt tidlig tok opp spørsmålet om strafferettslig oppfølging i en telefonsamtale med statsadvokaten og at statsadvokaten da ikke ga klare føringer om at saken burde bringes inn i straffesakssporet. Politidistriktet ble bedt om å gjennomgå saken administrativt.

● Et politidistrikt mottok kl. 17 om ettermiddagen melding om at en ung kvinne var savnet. Meldingen ble inngitt av kvinnens far. Samme dag kl. 19.57 mottok politidistriktets operasjonssentral telefon fra en mann som fortalte at en kvinne satt ved innløpet til en tunnel nær et bysentrum, at hun virket ruset og i behov av hjelp. Politiet registrerte henvendelsen som et oppdrag i oppdragsloggen, men reiste ikke til stedet. Politiet ga heller ikke informasjon til helsevesenet via AMK. Syv dager senere ble den unge kvinnen funnet død ved det aktuelle tunnelinnløpet. Operatøren som tok i mot meldingen om kvinnen forklarte at han ikke vurderte at han ble varslet om en person som hadde behov

for øyeblikkelig hjelp, men at det var snakk om en beruset person som kunne ta vare på seg selv. Han foretok ingen kobling mellom henvendelsen og savnetmeldingen som var kommet inn tidligere samme dag. Spesialenheten vurderer av samtalen mellom innringer og operatøren var at operatøren ikke var særlig inviterende. Det ble i sammenheng med saken satt fokus på rutiner eller manualer for hvilke spørsmål som bør stilles til innringere som varsler om berusede personer når det kan være uklart om vedkommende er i behov for helsehjelp. Det ble også rettet oppmerksomhet mot viderekoblingsrutiner i forhold til AMK. Ved forespørsel til tre andre politidistrikter ble det opplyst at heller ikke de hadde rutiner for spørsmål til innringere eller viderekobling til AMK. Spesialenheten fant i saken ikke at det var grunnlag for å reagere med straff mot ansatte i politidistriktet eller politidistriktet som foretak. Det ble påpekt at det var grunn for politidistriktet til å beklage at meldingen om kvinnen i tunnelåpningen ikke hadde medført utrykning fra politiet eller AMK. Ved vurdering av straffansvar for foretak ble det lagt noe vekt på at politidis-

triktet allerede hadde styrket sine rutiner for viderekobling til AMK og at det var utarbeidet spørsmålslistene for bruk ved henvendelser av den aktuelle karakter. Saken ble ansett å være egnet for nasjonal erfaringslæring.

● Politiets data- og materieltjeneste varslet om at en ansatt i politiet i sin arbeidstid hadde uvanlig stor aktivitet opp mot sperrede internett sider. Sidene hadde i hovedsak link til pornografisk materiale. Da det aktuelle materialet ikke ble vurdert å være forbudt å anskaffe, innføre eller besitte fant Spesialenheten ikke at forholdet var straffbart. Det at en ansatt gjør noe annet i sin arbeidstid enn det han er ansatt for å gjøre, eller at han misbruker politiets datautstyr til å se på eller sende pornografisk materiale, ble ikke vurdert å være "tjenestehandlinger" som kan straffes som grov uforstand i tjenesten. Den ansattes bruk av internett var imidlertid et klart brudd på politiets retningslinjer og ble vurdert å kunne innebære en sikkerhetsrisiko. Spesialenheten henla straffesaken, men anbefalte at saken ble vurdert administrativt.

■

“

I saker hvor Spesialenheten tar ut tiltale aktoreres sakene i retten av en av Spesialenhetens jurister. I 2009 har Spesialenheten aktorert ni straffesaker.

Rettsaker i 2009

Øvre Romerike tingrett

Brudd på taushetsplikten

En politiførstebetjent ved Hedmark politidistrikt ble tiltalt for brudd på taushetsplikten og grov uforstand i tjenesten. Han hadde ved 23 anledninger formidlet taushetsbelagte personopplysninger og/eller taushetsbelagte informasjon til media om etterforskningen i pågående straffesaker i andre politidistrikter. Opplysningene hadde han hentet fra politiets registre, uten at det forelå tjenestelige behov og i strid med registrenes formål. Politiførstebetjenten ble i Øvre Romerike tingretts dom av 5. mars 2009 dømt til fengsel i 90 dager, hvorav 60 dager betinget med to års prøvetid. Han ble også fradømt retten til å inneha stilling i politiet. Dommen er rettskraftig.

Kristiansand tingrett

Ulovlig maktbruk

Etter ordre fra Riksadvokaten ble en politibetjent fra Agder politidistrikt gitt et forelegg for legemsfornærmelse, grov uforstand i tjenesten og uaktsom kjøring med motorvogn. Han hadde med polititjenestebil fulgt etter en person på sykkel, som var mistenkt for å ha solgt narkotika. Politibetjenten stanset vedkommende syklist ved å kjøre inn i sykkelkelen og veltet denne. Politibetjenten vedtok ikke forelegget og ble i Kristiansand tingretts dom av 13. januar 2009 dømt til en bot på kroner 10000. Retten la i sin vurdering vekt på farepotensialene ved tjenestehandlingen. Tingrettens dom ble anket av domfelte. Både Agder lagmannsrett og Høyesterett avviste anken. Dommen er rettskraftig.

Tønsberg tingrett

Grov uforstand i tjenesten

Etter ordre fra riksadvokaten ble en politibetjent ved Vestfold politidistrikt ilagt et forelegg for grov uforstand i tjenesten for bruk av håndjern på en 13 år gammel jente. Tjenestehandlingen fant sted i forbindelse med politiets aksjon mot en narkotikasiktet persons bopel. Siktetes datter på 13 år var til stede i

huset. Datteren satt i stuen med håndjern på i ca. 30 minutter mens politiet ransaket huset. Forelegget ble ikke vedtatt. I Tønsberg tingretts dom av 21. januar 2009 ble politibetjenten frifunnet. I sin vurdering la tingretten vekt på at politiets behov for oversikt og kontroll på åstedet måtte veie tungt, selv om det ikke er en ønskelig situasjon å bruke håndjern på en så ung person. Riksadvokaten anket tingrettens dom. I Agder lagmannsretts dom av 17. juni 2009 ble politibetjenten på nytt frifunnet. Dommen er rettskraftig.

Øvre Romerike tingrett

Ulovlig maktbruk og utilbørlig opptreden

En polititjenestemann i Politiets utlendingsenhet ble ilagt et forelegg for legemsfornærmelse og utilbørlig opptreden. Et kameraopptak viste at tjenestemannen brøt en utlending som skulle uttransporteres fra Norge ned i gulvet ved å ta et grep om utlendingens hals. Utlendingen anførte i avhør hos Spesialenheten at polititjenestemannen også hadde framsatt utilbørlige utsagn, ved blant annet å si til han at han ikke hadde hjerne. Polititjenestemannen ønsket under etterforskningen av saken ikke å avgi forklaring til Spesialenheten. Forelegget ble ikke vedtatt. Tingretten frifant polititjenestemannen for tiltalen om legemsfornærmelse. Retten viste i sin vurdering av saken til at utlendinger som står i fare for å bli uttransportert i enkelte tilfelle vil forsøke å skade seg selv for å hindre uttransport. Det ble lagt til grunn at utlendingen forut for maktanvendelsen hadde forøkt å rive seg løs fra polititjenestemannen, og at han derfor handlet av hensyn til sin egen og kollegaenes sikkerhet når han brøt utlendingen ned i gulvet. Aktor frafalt under hovedforhandlingen i tingretten den del av tiltalen som gjaldt utilbørlige utsagn. Øvre Romerike tingretts dom av 20. april 2009 er rettskraftig.

Alstadhaug tingrett

Seksuelt krenkende atferd

En politiførstebetjent ved Helgeland politi-

distrikt ble tiltalt for å ha utvist seksuelt krenkende atferd, misbruk av tjenestestilling, grov uforstand i tjenesten og utilbørlig opptreden. Han hadde, i egenskap av sin stilling som hovedansvarlig for forebyggende arbeid og etterforskning mot ungdom, sendt sex-relaterte meldinger eller bilder til to unge kvinner, blant annet for å oppnå seksuell kontakt med dem. I Alstadhaug tingretts dom av 10. oktober 2008 ble politiførstebetjenten dømt til betinget fengsel i 45 dager med prøvetid i to år og en bot på 10000 kroner. Han ble også fradømt sin stilling i politiet og retten til å inneha stilling i politiet. Etter anke fra domfelte, som ble trukket 24. april 2009, er dommen rettskraftig.

Oslo tingrett

Korrupsjon med mer

To politiførstebetjenter ved Oslo politidistrikt og en næringsdrivende i Oslo ble tiltalt for grov korrupsjon, misbruk av tjenestestilling og grov uforstand i tjenesten. Den ene politiførstebetjenten var også tiltalt for brudd på taushetsplikten ved å ha gitt informasjon fra politiets registre til den næringsdrivende. Den andre polititjenestemannen var i tillegg tiltalt for trygdebedrageri, tollbedrageri, strømtveri og brudd på våpenloven. Tjenestemannens ektefelle var også tiltalt for medvirkning til tollbedrageriet og strømtveriet. Polititjenestemennene ble tiltalt for korrupsjon fordi de hadde hentet den næringsdrivende ut fra fengsel under påskudd av tjenestelige behov, noe som ikke var tilfelle. Hovedforhandlingen pågikk i Oslo tingrett i tre uker. I Oslo tingretts dom av 25. august 2009 ble politiførstebetjentene dømt til ubetinget fengsel i henholdsvis to år og et år og seks måneder. Den ene tjenestemannen ble frifunnet for brudd på taushetsplikten. De ble også fradømt sin stilling i politiet, retten til for fremtiden å inneha annen stilling i politiet og dømt til å tåle inndragning. Den næringsdrivende ble dømt til ubetinget fengsel i et år og tre måneder. Den tiltalte ektefelle ble frifunnet. Tingrettens dom ble

Rettsaker i 2009 (forts.)

anket av de domfelte. Spesialenheten innga motanke. Ankeforhandling ved Borgarting lagmannsrett er berammet til juni 2010. Frifinnelsen av ektefellen er rettskraftig.

Follo tingrett

Narkotikalovbrudd, underslag, besittelse av seksualiserte bilder av barn, brudd på våpenloven med mer

En politioverbetjent ved Follo politidistrikt ble tiltalt for erverv og oppbevaring av amfetamin, vold mot offentlig tjenestemann i forbindelse med Spesialenhetens pågrepelse av ham, underslag av amfetamin i beslag hos politiet, redigering og besittelse av seksualiserte bilder av barn, ulovlig oppbevaring av en grovkalibret pistol og ammunisjon og bruk av narkotika. I Follo tingretts dom av 30. september 2009 ble politioverbetjenten dømt til fengsel i 120 dager, hvorav 60 dager betinget med prøvetid i to år. Han ble også fratatt sin stilling i politiet, retten til for fremtiden å inneha annen stilling i politiet og dømt til å tåle inndragning. Både domfelte og Spesialenheten har anket dommen. Borgarting lagmannsrett har pr. februar 2010 ikke tatt stilling til ankespørsmålet.

Haugaland tingrett

Brudd på taushetsplikt

På bakgrunn av et ikke vedtatt forelegg fra Spesialenheten, ble en politiadvokat ved Haugaland og Sunnhordaland politidistrikt tiltalt for brudd på taushetsplikt. Poliitiadvokaten ga i sammenheng med en straffesak som gjaldt mistanke om kjøring i påvirket tilstand opplysninger til siktedes bestefar om at barnebarnet hadde brukt hasjsj. Retten viste blant annet til at bestefaren var en ressursperson for barnebarnet og ønsket å hjelpe ham. I Haugaland tingretts dom av 27. oktober 2009 ble politiadvokaten frifunnet. Spesialenheten har anket den frifinnende dommen og ankeforhandling er berammet i lagmannsretten i juni 2010.

Aust-Agder tingrett

Ulovlig maktbruk

På bakgrunn av et ikke vedtatt forelegg fra Spesialenheten, ble en politibetjent ved Agder politidistrikt tiltalt for grov uforstand i tjenesten og uaktsom kjøring med motorvogn. Etter å ha observert en lett motorsykel som kom kjørende fra en eiendom politiet hadde under oppsikt, kjørte han etter

denne. Da sykkelen reduserte hastigheten fram mot en sving kjørte han inn i motorsykelens bakhjul slik at den velter og ble påført skade. Det ble ikke gitt signal ved bruk av blålys. Spesialenhetens vurdering var at påkjørselen etter omstendighetene ikke var en nødvendig, forsvarlig og forholdsmessig handling. I Aust-Agder tingretts dom av 1. august 2009 ble polititjenestemannen frifunnet. Spesialenheten anket dommen. I Agder lagmannsretts dom av 11. november 2009 ble frifinnelsen opprettholdt. Dommen er rettskraftig.

Stjør- og Verdal tingrett

Ulovlig bierverv

På bakgrunn av et ikke vedtatt forelegg fra Spesialenheten, ble en politibetjent ved Nord-Trøndelag politidistrikt tiltalt for å ha foretatt en handling som på grunn av hans stilling var forbudt. I perioden sommeren 2007 til høsten 2008 drev han på provisjonsbasis med markedsføring av helse- og velværeprodukter til tross for at han både fra politimesteren og Politidirektoratet hadde fått avslag på søknad om bierverv. Høsten 2008 markedsførte han i arbeidstiden slike produkter overfor person som oppsøkte lensmannskontoret for å få en politiattest. I Stjør- og Verdal tingretts dom av 7. mai 2009 ble politibetjenten dømt til en bot på 10000 kroner. Tingrettens dom ble anket av domfelte. I Frostating lagmannsretts dom av 30. september 2009 ble politibetjenten dømt, men boten redusert til 5000 kroner. Høyesterett har avvist anke fra domfelte. Dommen er rettskraftig.

Møte- og foredragsvirksomhet 2009

Spesialenheten er opptatt av å bidra til erfaringslæring i politiet og opplyse om vår virksomhet. I riksadvokatens rundskriv nr. 3/2006 av 6. september 2006 heter det også:

“Spesialenheten må legge stor vekt på forholdet til publikum og mediene, bl.a. gjennom å informere godt og saklig om sin virksomhet og å være tilgjengelig. Enheten må også etablere en god og åpen dialog med politidistriktene. Det er viktig at representanter for Spesialenheten deltar på møter og samlinger i politidistriktene, for å orientere om sine oppgaver og sin virksomhet.”

spurt i politidistriktene. Spesialenhetens avgjørelser utgjør et nyttig utgangspunkt for erfaringslæring.

“Slik utvalget ser det, gir Spesialenhetens saksportefølje og virksomhet et godt kunnskapsmessig fundament for vurdering av systemer, rutiner, opplæring og yrkeskultur i politiet.”

Etterforskningsavdelingene har i 2009 holdt foredrag for flere av politidistriktene i sine regioner. Foredragene har vært holdt for ledergrupper og operative mannskaper. Etterforskningsavdeling Vest i Bergen har holdt foredrag for journalister og Kystvaktens kompetansesenter.

Sjefen for Spesialenheten har i 2009 holdt foredrag for tre politidistrikter og holdt innlegg ved politisjefsmøte og ved Politihøgskolens forskningsdager. Sjefen for Spesialenheten har holdt foredrag for studenter ved handelshøgskolen BI i Oslo og Bergen, ved lederopplæring ved Politihøgskolen, for Sivilavdelingen i Justisdepartementet, for Seksjonen for politiberedskap og krisehåndtering i Politidirektoratet og for ansatte ved Riksenheten for polismål i Sverige.

“

Spesialenheten må legge stor vekt på forholdet til publikum og mediene, bl.a. gjennom å informere godt og saklig om sin virksomhet og å være tilgjengelig.

Utvalget som i mai 2009 avga sin rapport om Spesialenheten (NOU 2009-12 – om et ansvarlig politi, åpenhet, kontroll og læring) skriver at Spesialenheten fremstår som et organ som identifiserer problemer og at enhetens kompetanse og kunnskap er etter-

Om Spesialenheten

Ved lov av 5. mars 2004 nr. 13 vedtok Stortinget å opprette en ny sentral landsdekkende enhet med ansvar for å etterforske saker som gjelder spørsmålet om ansatte i politiet eller påtalemyndigheten har begått en straffbar handling i tjenesten. Spesialenheten for politisaker ble virksom fra 1. januar 2005.

Spesialenheten er ikke en del av politiet eller den ordinære påtalemyndighet. Enheten er en uavhengig organisasjon, som er administrativt underlagt Justisdepartementet (Sivilavdelingen) og faglig underlagt Riksadvokaten. Riksadvokaten kan gi pålegg til enheten om iverksetting, gjennomføring og stansing av etterforskning.

Riksadvokaten behandler også klager over avgjørelser truffet av Spesialenheten. Enheten ledes av Sjefen for Spesialenheten for politisaker. Etterforskningen utføres ved 3 regionale etterforskningsavdelinger, som avgir innstilling (forslag) til Sjefen om hvordan påtalespørsmålet bør avgjøres. Arbeidet ved Spesialenheten utføres av fast ansatt personale og personer på verv.

Spesialenheten er en riksdekkende etterforsknings- og påtalemyndighet for saker som gjelder spørsmålet om en ansatt i politiet eller påtalemyndigheten har begått en straffbar handling i tjenesten.

ÅPEN OG POSITIV KOMMUNIKASJON

“Et av formålene med opprettelsen av Spesialenheten var som kjent å styrke publikums tillit til samfunnets evne og vilje til å etterforske og forfølge straffbare forhold begått av ansatte i politiet og påtalemyndigheten.

En viktig forutsetning for å lykkes er at allmennheten får informasjon om ordningen, hvordan Spesialenheten er organisert, hvordan den arbeider og hvilke avgjørelser den treffer. Det er viktig at Spesialenheten, så langt mulig, etablerer en åpen og positiv kommunikasjon med mediene, både om virksomheten generelt og om enkeltsaker. Gjennom saklig og riktig informasjon vil Spesialenhetens standpunkt og avgjørelser lettere bli forstått og akseptert. Omtale av enkeltsaker krever en gjennomtenkt strategi og bevissthet om hvilke opplysninger en kan eller bør gi i den aktuelle situasjonen.”

(Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2006)

Etterforsningsavdeling Øst-Norge

Besøksadresse: Grønnegata 82, Hamar

Besøksadresse: Kirkegata 1-3, Oslo

Etterforsningsavdeling Vest-Norge

Besøksadresse: Slottsgaten 3, Bergen

Etterforsningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge

Besøksadresse: Kongens gate 30, Trondheim

Avdelingskontorene i Oslo, Bergen og Trondheim er bemannet med etterforskere som ofte vil være ute på oppdrag. Besøkende bør gjøre forhåndsavtale om besøk. Alle avdelingene kan kontaktes på oppgitt telefonnummer og e-postadresse.

Telefon: 62 55 61 00

Telefaks: 62 55 61 02

E-post: post@spesialenheten.no

Postadresse: Postboks 93, 2301 Hamar

www.spesialenheten.no

